

**Рішення
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії**

Здобувачка ступеня доктора філософії **Костак Катерина Анатоліївна**, 1987 року народження, громадянка України. Освіта вища: у 2020 році закінчила Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта». Працює асистентом вчителя в Прослянському ліцеї Харківської області. Виконала акредитовану освітньо-наукову програму «Освітні, педагогічні науки» у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди.

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України, м. Харків від 30 червня 2025 року № 132-од, у складі:

голова разової спеціалізованої вченої ради: Коваленко Вікторія Євгенівна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди;

рецензенти:

Зеленська Людмила Дмитрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, декан факультету історії і права, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди;

Штефан Людмила Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди;

офіційні опоненти:

Гладуш Віктор Антонович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти, Житомирський державний університет імені Івана Франка;

Шевченко Світлана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки Національна академія педагогічних наук України

на засіданні 26 серпня 2025 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка Костак Катерині Анатоліївні на підставі публічного захисту дисертації «Становлення і розвиток спеціальної освіти дітей з сенсорними

порушеннями на Харківщині (1920-1960 рр.)» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Дисертацію виконано в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Науковий керівник Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри спеціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису українською мовою, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

У роботі вперше обґрунтовано етапи становлення й розвитку спеціальної освіти дітей із сенсорними порушеннями на Харківщині у 1920–1960-х рр.: 1 етап (1920-1936 рр.) – етап інтенсивної розробки теорії та практики спеціальної освіти, 2 етап (1937-1945 рр.) – етап уніфікації та ідеологізації спеціальної освіти на Харківщині, 3 етап (1946-1958 рр.) – етап удосконалення змісту й методів навчання в харківських спеціальних школах, 4 етап (1959-1969 рр.) – етап функціонування харківських спеціальних шкіл для дітей із сенсорними порушеннями в умовах загальноосвітньої реформи; з'ясовано передумови формування системи спеціальної освіти дітей з порушеннями зору і слуху на Харківщині; узагальнено досвід навчання дітей із сенсорними порушеннями в спеціальних школах Харківщини; Окреслено перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей у сучасних умовах: застосування елементів системи І. Соколянського (просторова орієнтація, трудове навчання, «ланцюгова методика») у роботі з дітьми та дорослими, які втратили зір чи слух внаслідок воєнних дій; розвиток просторового мислення і тактильного сприймання засобами рельєфних карт, моделей та об'ємних копій предметів; використання поетапного зменшення наочності та методики предметного обстеження; упровадження прийомів розвитку мовлення у глухих і слабочуючих учнів (мовне спілкування, листування, позакласне читання); розширення можливостей професійного самовизначення через ранню профорієнтацію та трудове навчання; організація гуртків, шкільних радіовузлів і драмгуртків для розвитку комунікації й соціалізації; індивідуалізація навчання учнів, які втратили зір у підлітковому віці; багатоваріантне оцінювання результатів навчання як засіб підтримки мотивації; застосування міжпредметної інтеграції й проблемних ситуацій для розвитку логічного мислення; використання історико-педагогічної спадщини як ресурсу професійної ідентичності

корекційного педагога.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали та висновки більш повно розкривають історію становлення та розвитку спеціальної освіти сліпих та глухих дітей; збагачують її новими даними про зміст розвитку сурдо- та тифлопедагогіки як історико-педагогічного явища. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі зі студентами кафедр спеціальної освіти (за спеціальностями «тифлопедагогіка», «сурдопедагогіка»), в межах освітніх програм дефектологічних факультетів – під час лекційних і практичних занять з історії педагогіки, педагогіки вищої школи, а також у процесі підготовки та перепідготовки тифло- та сурдопедагогів. Одержані результати будуть корисні фахівцям інклюзивно-ресурсних центрів і педагогам закладів спеціальної освіти у роботі з дітьми з порушеннями слуху та зору.

Здобувачка має 11 наукових публікацій за темою дисертації, з них 4 статті у наукових фахових виданнях України, 6 тез доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та 1 методичні рекомендації.

У рішенні наведено чотири основні публікації.

1. Гайденко, К. А. (2022). Співпраця учених-дефектологів з родинами дітей особливостями розвитку: історико-педагогічний аспект. Інноваційна педагогіка, 52(1), 15-20. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/52.1.2>

2. Костак, К. А. (2023). Особливості психолого-педагогічної характеристики учнів з психофізичними порушеннями. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, (93, т. 1), 71-76. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.93.14>

3. Костак, К. А. (2023). Стан освіти на Харківщині під час Другої світової війни. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки, 5(359), 81-88. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-5\(359\)-81-88](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-5(359)-81-88)

4. Костак, К. А. (2025). Внесок вчителів спеціальних шкіл Харківщини у навчанні дітей з сенсорними порушеннями на сторінках періодичних видань 1941-1968 рр. Педагогічна Академія: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14988640>

У дискусії взяли участь всі присутні (голова, рецензенти, офіційні опоненти) та висловили зауваження.

Голова ради Вікторія Євгенівна Коваленко, яка висловила такі

зауваження: 1. У дисертації слушно акцентується провідна роль Харківщини у процесі становлення спеціальної освіти дітей із сенсорними порушеннями, однак аналіз подано переважно у межах регіональної перспективи. З метою підвищення репрезентативності наукових висновків доцільним було б здійснити ширший порівняльний аналіз із аналогічними процесами, що відбувалися у Києві, Одесі та Львові – містах, які у досліджуваний період також виступали важливими освітніми й науковими осередками. Таке зіставлення дало б змогу чіткіше окреслити унікальність харківського досвіду, відокремити локальні особливості від загальних тенденцій, а також простежити міжрегіональну циркуляцію педагогічних ідей та методик. Відсутність такого порівняльного контексту певною мірою звужує науковий горизонт дисертації та дещо обмежує можливість комплексної оцінки внеску Харківщини у розвиток спеціальної освіти України в цілому. 2. Хоча у дисертації згадується діяльність Івана Опанасовича Соколянського та функціонування організованої ним у Харкові школи-клініки для дітей зі сліпоглухотою, науково-педагогічний доробок ученого розкрито недостатньо повно. Саме харківський період його діяльності заклав основи вітчизняної та світової тифлосурдопедагогіки: І. О. Соколянський розробив принципи сенсорної компенсації, створив оригінальні технічні засоби (телетактор, дактилятор), розвинув методику формування мовлення й комунікації у дітей з подвійним сенсорним порушенням. Його експериментальні напрацювання отримали міжнародне визнання, що підтвердило статус Харкова як провідного центру спеціальної освіти у першій половині ХХ ст. Недостатня увага до поглибленого аналізу внеску І. О. Соколянського не дає в повній мірі оцінити унікальність харківської школи та її вплив на подальший розвиток національної і зарубіжної системи спеціальної освіти. Доцільним було б не лише деталізувати зміст педагогічних експериментів ученого, а й показати їх інтеграцію у практику інших спеціальних закладів регіону та їх актуалізацію у сучасній інклюзивній освіті.

Офіційний опонент **Гладуш Віктор Антонович**, який висловив такі зауваження: 1. У першому розділі (с. 38-39) наведено напрями роботи Лікарсько-педагогічного інституту для розумово недорозвинених, відсталих і нервових дітей на чолі з професором І. Сікорським. Обґрунтуйте мету цієї наукової інформації, адже вона стосується іншої категорії дітей. 2. У дослідженні ви фокусуєте увагу на ролі різних освітніх, у тому числі державних, інституцій у становленні і розвитку спеціальної освіти Харківщини (с. 98-128). З дослідження не зрозуміло – як склалася доля функціонування Лікарсько-педагогічного кабінету в Харкові у передвоєнному періоді? Чи збереглася якась інформація про його трансформацію? 3. Вами вивчено досвід роботи спеціальних шкіл для дітей з сенсорними порушеннями. Які із цих закладів стали майданчиками наукових досліджень, педагогічних експериментів з проблем навчання і виховання таких дітей і під чиім науковим керівництвом?

Офіційний опонент **Шевченко Світлана Миколаївна**, яка висловила такі зауваження: 1. Доцільним видається здійснення зіставлення термінології, що вживалася у досліджуваній період (1920–1960 рр.), із сучасними підходами до їх тлумачення, що відображені у чинному законодавстві України, міжнародних класифікаціях та професійній системі термінів. Такий підхід дозволив би глибше окреслити змістовну еволюцію понять та виявити сталу термінологічну спадкоємність або розбіжності. 2. Варто було б розширити кількісну складову дослідження шляхом подання й узагальнення статистичних даних щодо чисельності учнів, педагогічних кадрів, мережі спеціальних закладів у різні роки досліджуваного періоду. Це б слугувало додатковою ілюстрацією до викладених висновків та посилювало б репрезентативність окремих тверджень у тексті.

Рецензент **Зеленська Людмила Дмитрівна**, яка висловила такі зауваження: 1. У вступі Костак К.А. на достатньому науковому рівні обґрунтовано вибір теми дослідження. Її актуальність і доцільність доведено низкою сформульованих суперечностей, які потребують вирішення, а також аналізом ступеня наукової розробки проблеми. Дисертанткою аргументовано позицію про те, що, незважаючи на загальну увагу до історії освіти, аспект становлення і розвитку спеціальної освіти дітей з сенсорними порушеннями на Харківщині в зазначений період залишається недостатньо висвітленим в українській історико-педагогічній науці. Мають місце окремі дослідження, проте вони переважно охоплюють загальноукраїнський контекст або інші часові рамки. 2. Опис джерельної бази є достатнім для виконання історико-педагогічного дослідження. Утім, за текстом дисертації К.А. Костак не завжди посиляється на першоджерела, у списку використаних джерел до розділів бракує окремих нормативних документів (до прикладу, Постанова «Про педологічні перекручення в системі Наркомосу», 1936 р., Постанова «Про поліпшення роботи щодо обслуговування сліпих і глухонімих», 1944 р., Постанова «Про заходи щодо забезпечення загальною освітою дітей з порушеннями слуху, мовлення, зору та інтелектуального розвитку», 2011 р. тощо), а також автентичних праць учених, громадських діячів, педагогів-практиків, опублікованих у межах визначеного хронологічного періоду. 3. Заслужовує на позитивну оцінку визначення тенденцій становлення й розвитку спеціальної освіти на Харківщині в межах окресленого хронологічного періоду з опертям на окреслені критерії для обґрунтування етапів. Утім, характеризуючи етапи генезису досліджуваного феномену, доцільно було б представити типологізацію закладів освіти для дітей з порушеннями зору і слуху на Харківщині на кожному з визначених етапів, беручи до уваги вік дітей та їхні функціональні можливості, а також більш розлого оперувати статистичними даними щодо кількості таких дітей в межах України і регіону та закладів освіти, що забезпечували їх навчання.

Рецензент **Штефан Людмила Андріївна**, яка висловила такі зауваження: 1. На нашу думку, в дисертації недоцільно визначати географічні межі дослідження, зокрема вказувати, що мова іде про Харків і Харківську область, бо це і так зрозуміло з теми дисертації. 2. Також вимагає пояснення той факт, чому дисертантка при визначенні верхньої хронологічної межі та четвертого етапу розвитку спеціальної освіти дітей із сенсорними порушеннями на Харківщині виходить за межі дослідження, зазначає 1969 рік, у той час, як тема дисертації обмежується 1960 роком. 3. Дисертація б виграла, якби авторка не тільки теорію, а і практику організації спеціальної освіти дітей із сенсорними порушеннями на Харківщині представила за науково обґрунтованими етапами і зазначила труднощі, які були притаманні тому чи іншому етапу. 4. На сторінках дисертації мають місце поодинокі стилістичні та орфографічні помилки.

Результати відкритого голосування:

«За» 5 членів ради,
«Проти» 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада ДФ 011.99.25 присуджує Костак Катерині Анатоліївні ступінь доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради



Вікторія Коваленко